

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **КАЗАНЦЕВА Романа Геннадійовича** на тему: **«Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті»**, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 211 «Ветеринарна медицина» галузі знань 21 «Ветеринарна медицина»

Актуальність теми дисертації. Судова експертиза виступає одним із ключових засобів доказування, що дозволяє ефективно застосовувати спеціальні знання в процесі розслідування правопорушень. Висновок експерта має вагоме доказове значення у судовому провадженні. На сучасному етапі, з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, активно розробляються інноваційні методи та інструменти, спрямовані на удосконалення процесів досудового розслідування та судового розгляду справ, а також на забезпечення обґрунтованості судових рішень. Одним із важливих завдань, що порушується в межах досудового розслідування злочинів проти життя та здоров'я тварин, є встановлення причини їх загибелі. Це питання формулюється слідчим, суддею чи працівниками правоохоронних органів у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи. Така експертиза забезпечує процес правосуддя об'єктивною, неупередженою та професійною інформацією, яка ґрунтується на сучасних досягненнях науки й техніки, водночас залишаючись надзвичайно складним і відповідальним видом діяльності.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що розробка та теоретичне і практичне обґрунтування алгоритмів СВЕ трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті, є актуальним, не лише з теоретичної, але й з практичної точки зору у галузі судової ветеринарної медицини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Актуальність теми дисертації Р. Г. Казанцева підтверджується, зокрема, тим, що дослідження є складовою частиною наукових тем: «Теоретико-правові засади СВЕ тварин з ознаками жорстокого поводження з ними» (№ держреєстрації 0118U004677), яка виконувалась на базі кафедри нормальної та патологічної морфології Державного біотехнологічного університету; «Розробка методики СВЕ трупів тварин» (№ держреєстрації 0121U100299); «Методика СВЕ трупів тварин за їх різних станів та виду смерті» (№ держреєстрації 0122U001917), які виконуються на базі Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації та їх вірогідність підтверджується високим методичним рівнем поставлених експериментів, логічністю та послідовністю виконаних етапів досліджень; відповідністю поставленій меті й завданням роботи, обраних сучасних методів досліджень, один з яких розроблено та запатентовано дисертанткою. Результати досліджень

оброблено статистично, зведено в таблиці, графіки та гістограми, узагальнено й детально проаналізовано.

Тому ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, заснованих на результатах досліджень, є достатньо високим. Визначення мети дослідження цілком відповідає актуальності теми та її науково-практичному значенню. Крім того, мета і завдання досліджень з усією повнотою впливають із назви обраної дисертації. Наведені у дисертації об'єкт, предмет та методи дослідження відповідають основним напрямам роботи.

Достовірність основних наукових положень, висновків проведених наукових досліджень та одержаних результатів. Дисертація за змістом, структурою і оформленням цілком відповідає вимогам до написання дисертацій, що передбачені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Сформульовані аспірантом основні наукові положення та висновки базуються на використанні сучасних інформативних методів досліджень і новітніх наукових джерел. Усі теоретичні узагальнення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, побудовано на матеріалах експериментальних досліджень та відображають закономірності, що були виявлені шляхом проведеного аналізу одержаних результатів. Дані дисертаційних досліджень статистично оброблені з використанням програмного пакету «MS Office Excel 2016 (Statistica)», визначали показники середнього арифметичного ($M \pm m$) і оцінювали за рівнем достовірності (P). Теоретичні положення та практичні рекомендації достатньо обґрунтовані й достовірні.

Отже, основні наукові положення, висновки та одержані результати експериментальних досліджень Р. Г. Казанцева варто вважати достовірними.

Новизна основних наукових положень та висновків проведених наукових досліджень та одержаних результатів. Дисертантом вперше в Україні презентована комплексна процедура визначення орієнтовної тривалості ПМІ за морфологічною оцінкою стану тканинних компонентів компактних органів, м'язів, формених елементів крові, інструментальною оцінкою суправітальних реакцій, візуальними ознаками трупної біотрансформації.

Розроблені та впроваджені в судово-експертну практику алгоритми СВЕ трупів тварин за різних видів насильницької смерті.

Визначено нозологічну структуру шпитальної летальності собак і котів за результатами ретроспективного аналізу причин смерті: за/у межах лікувальних закладів ветеринарної медицини раптова та смерть без очевидних ознак складає 40% від усієї кількості аутопсій. Деталізовано нозологічну структуру відкритих механічних ушкоджень собак і котів.

Удосконалено методики визначення суправітальних реакцій, зокрема, визначення «зіничної реакції» за фармакостимуляції атропін-пілокарпіном.

Оцінка структури та змісту роботи. Кваліфікаційна праця викладена на 333 сторінках друкованого тексту, ілюстрована 10 таблицями та 357 рисунками.

Дисертація містить анотацію; вступ; розділи: огляд літератури (список з 202 джерел), матеріал та методи виконання роботи, результати власних досліджень, аналіз та узагальнення результатів досліджень; висновки, пропозиції виробництву, 7 додатків.

Вступ (с. 21–29). У цьому розділі автор у традиційному порядку наводить основні дані про дисертацію, окреслюючи наукові та практичні результати, мету й поставлені завдання досліджень. Вважаємо, що основні положення дисертації враховано у відповідних підрозділах вступу.

Розділ 1. Огляд літератури (с. 33–55) складається з 4 підрозділів (разом із висновками до розділу 1), у яких автор аналізує дані літератури щодо стану окресленої проблеми; світових тенденцій проведення судово-ветеринарного дослідження трупів тварин; сучасних уявлень про можливості судово-ветеринарної діагностики тривалості постмортального періоду та новітніх аспектів судово-ветеринарного дослідження трупів тварин за їх різних станів та видів смерті. Аналіз наведених даних літератури дозволяє зробити висновок про актуальність вирішення поставленої проблеми. У кінці цього розділу дисертант аргументовано робить висновки про те, що нині в спеціальній науковій літературі не описана, не розроблена і не впроваджена в експертну діяльність спеціалізованих експертних установ методика і процедура організації й проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин, то підняте питання є актуальним для судово-ветеринарної експертизи і юриспруденції як з теоретичної, так і з практичної точки зору, а, отже, потребує її розроблення, обґрунтування, систематизації етапів і впровадження в експертну практику. Вищезазначене дозволяє вважати розділ «Огляд літератури» обґрунтованим і достатнім для розуміння проблеми.

Розділ 2. Матеріали та методи виконання роботи (с. 56–69). Дисертацію виконано упродовж упродовж 2021–2025 рр. в умовах кафедри санітарії, гігієни та судової ветеринарної медицини і кафедри нормальної та патологічної морфології Державного біотехнологічного університету. У розділі обґрунтовано вибір напрямку досліджень, схему досліджень. Визначено ранні трупні явища із застосуванням цито- та гістоморфологічних методів; виявлено танатогномонічні патерни, притаманні окремим видам насильної та схожої на насильну смерті; окреслено пізні явища трупної біотрансформації; запропоновано ввести у сферу судово-ветеринарного вжитку дефініцію «патерни», що у контексті даного дослідження вбачає будь-які ознаки макроскопічної декомпозиції, тілесних ушкоджень, патологічних ознак підекспертного трупа тварини або елементи мікроскопічної дезорганізації його тканин, зокрема, деструкції клітин, колонізація бактеріями. Отже, матеріали та методи досліджень є достатніми для досягнення мети роботи.

Розділ 3. Власні дослідження (с. 70–205) складається з 4 підрозділів. У першому підрозділі наведено концептуальні засади проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин.

У другому підрозділі показано результати обґрунтування судово-експертних критеріїв постмортальних інтервалів біотрансформації трупів тварин

за їх різних станів. Визначено ранні та пізні зміни у трупах, терміни скелетизації, залежно від сезонності. Доведено, що біотрансформація скелетних м'язів усіх досліджених трупів тварин прогресує в однаковому напрямі від стадії посмертного залякання (0–24 год ПМІ), через стадію розслаблення м'язів (24–48 год ПМІ) до їх остаточного аутолізу (48–72 год ПМІ). Одночасно акцентується, що тривалість вказаних стадій залежить від умов настання смерті. Динаміка цитоморфологічних змін у селезінці та підшлунковій залозі трупів собак і котів для діагностики ранніх ПМІ має достовірну експертну інформативність незалежно від маси та вгодованості. Оцінку проводили за двома судово-експертними критеріями: «кількість патернів цитоморфологічної деструкції селезінки собак ($P \leq 0,01$) та котів ($P \leq 0,001$) і підшлункової залози собак ($P \leq 0,001$) та котів ($P \leq 0,001$)» і «кількість одиниць бактеріальної контамінації селезінки собак ($P \leq 0,001$) та котів ($P \leq 0,001$) та підшлункової залози собак ($P \leq 0,01$) та котів ($P \leq 0,01$)».

У третьому підрозділі досліджено обґрунтування інтегральних судово-експертних критеріїв окремих видів танатогенезу тварин. Нозологічна структура шпитальної летальності собак і котів за результатами ретроспективного аналізу причин смерті свідчить, що кількість особин, які загинули раптово, у т. ч. за/у межах лікувальних закладів ветеринарної медицини та без очевидних ознак насильної смерті складає 40% від усієї маси аутопсій. Загальний масив механічних ушкоджень та механічної асфіксії маніфестно демонструє настання смерті у 53,4% собак і 54,6% котів, що у сукупності становить більше половини усіх досліджених випадків. Виокремлено структуру відкритих механічних ушкоджень собак і котів. Надмірний вплив крайніх температур обумовив настання смерті у 6,6% собак та 5,4% котів, а безпосередньо механічна асфіксія спричинила смерть 12,6% собак та 14,6% котів.

У четвертому підрозділі показано розробку програмної інформаційно-експертної системи для оптимізації обробки результатів судово-ветеринарного дослідження трупів тварин. Авторська інформаційно-експертна система «SVS – судово-ветеринарна секція» забезпечує оптимізацію роботи експерта, автоматизує оформлення протоколу за результатами судово-ветеринарного розтину трупа тварини, завдяки застосуванню систематизованих оцінних критеріїв та відповідних ознак стану органів і ділянок трупа тварини, які є невід'ємною частиною цієї комп'ютерної програми.

Розділ 3 завершується узагальнюючим висновком, що ґрунтується на результатах власних досліджень. Отже, результати, отримані дисертантом, повною мірою розкривають мету роботи та окреслюють її ключові положення. Виклад матеріалу науково обґрунтований, отримані результати достатньо повно описано та проаналізовано у відповідних таблицях. Аналізований розділ містить достатню кількість якісних ілюстративних матеріалів, що підтверджує достовірність отриманих результатів.

Розділ 4. Аналіз та узагальнення результатів досліджень (с. 206–228). Автор детально порівнює власні дослідження з результатами роботи інших авторів та пояснює причини відмінностей. Надано достатньо аргументований

аналіз отриманих даних та їх об'єктивну оцінку. Розділ написано грамотно, що характеризує Р. Г. Казанцева як високоерудованого й добре підготовленого науковця. Матеріали розділу в узагальненому вигляді вказують на те, що дисертант досяг поставленої мети та вирішив окреслені завдання.

Висновки (с. 229–233). У цьому розділі дисертант наводить узагальнюючий та десять конкретизованих висновків, які логічно випливають з результатів власних досліджень.

Пропозиції виробництву (с. 234) викладено у трьох пунктах, спрямованих на роботу лікарів ветеринарної медицини – працівників лабораторій та на навчальний процес. Практичні положення дисертації викладено у методичних науково-практичних рекомендаціях та актах впровадження у виробництво й навчальний процес.

Список використаних джерел (с. 235–261) налічує 202 літературні джерела. Переважна більшість першоджерел, використаних у дисертації, опублікована протягом останнього десятиріччя.

Додатки (с. 262–333) містять фотоілюстрації (додаток А), містять список публікацій дисертанта (додаток Б), сертифікат учасника міжнародної конференції з судової ветеринарної медицини (додаток В), методику СВЕ трупів тварин (додаток Г), свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір (додаток Д), акти впровадження результатів дисертації у навчальний процес (додатки Е1–Е9) та висновок комісії з біоетичної експертизи (додаток Є).

Надаючи загальну оцінку дисертації, зазначаю, що за науковою новизною, обсягом проведених досліджень, значенням отриманих результатів для теорії та практики судово-ветеринарної експертизи, вона справляє позитивне враження.

Відомості щодо проходження біоетичної експертизи дисертаційних досліджень. Експерименти на тваринах здійснювали з дотриманням вимог положень «Європейської конвенції щодо захисту хребетних тварин, яких використовують в експериментальних та інших наукових цілях», Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Це підтверджується висновком комісії з біоетики Державного біотехнологічного університету від 15.04.2025 року.

Практичне значення результатів, одержаних в результаті проведених експериментів. Запропоновано та практично обґрунтовані методичні підходи до СВЕ трупів тварин за їх різних станів та аргументовані «експертні гіпотези» залежно від виду насильної смерті. Одержані результати впроваджено в судово-експертну і наукову роботу Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України. Запропоновано для судово-експертної роботи: «Методика СВЕ трупів тварин»; методичні рекомендації: «Порядок вилучення об'єктів СВЕ з трупа тварини для лабораторних досліджень», «Правила СВЕ трупів тварин».

Розроблена програмна система «SVS – судово-ветеринарна секція» в структурі експертних технологій створює умови для систематизації та обліку, удосконалює можливості планування, перетворює процес дослідження на керовану діяльність шляхом автоматизації складання протоколу СВЕ.

Апробація результатів досліджень, повнота їх викладення в опублікованих працях. Результати досліджень викладено та обговорено на таких наукових форумах: Международной научно-практической конференции судебных экспертиз «Современные аспекты судебной экспертизы: теория и практика» (г. Кишинев, 1 октября 2021 г.); The 4th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (Manchester, United Kingdom, October 20-22, 2021); Міжнародній науковій конференції «Єдине здоров'я – 2022», присвяченої 100-річчю кафедр факультету ветеринарної медицини НУБіП України (м. Київ, 22–24 вересня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченої 35-річчю заснування факультету ветеринарної медицини (м. Житомир, 12-13 жовтня 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції науковців, викладачів та аспірантів (м. Харків, 23 травня 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців, присвяченої 85-річчю заснування факультету ветеринарної медицини ОДАУ (м. Одеса, 14–15 вересня 2023 р.); Міжнародній науковій конференції, присвяченої 125-річчю з часу заснування Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, 28–29 вересня 2023 р.); IX Всеукраїнській науково-практичній Інтернет – конференції, присвяченій проблемам ветеринарної медицини (м. Полтава, 15–16 лютого 2024 р.); IV науково-практичній міжнародній дистанційній конференції «Сучасні досягнення та перспективи клінічної лабораторної медицини у діагностиці хвороб людини та тварин» (м. Харків, 28 березня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції науковців, викладачів та аспірантів «Актуальні питання ветеринарної медицини: реалії та перспективи – 2024» (м. Харків, 22 травня 2024 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців «Актуальні питання судової ветеринарної медицини: реалії та перспективи» (м. Одеса, 23–24 травня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану» (м. Харків, 8 листопада 2024 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції лікарів ветеринарної медицини та здобувачів вищої освіти, присвяченої пам'яті д. вет. н., проф. О. А. Ткаченка (м. Дніпро, 3–14 грудня 2024 р.), а також в дистанційному форматі на 17th Annual Veterinary Forensic Sciences Conference and 5th Congress of the Italian Society of Veterinary Forensic Sciences (Cagliari, Italy, 15-17 May 2024).

За матеріалами дисертаційної роботи опубліковано 29 праць, з-поміж них: 1 стаття у фаховому виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз даних (Scopus та Web of Science Core Collection), 9 статей у наукових фахових виданнях України, 13 тез наукових доповідей, 1 методика СВЕ трупів тварин (зареєстрована у Реєстрі методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України), 2 науково-методичні рекомендації. Отримано 3 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір.

Особистий внесок здобувача полягає у самостійному проведенні досліджень, статистичній обробці одержаних результатів, їх аналізі та узагальненні.

Разом з науковим керівником розроблена загальна концепція дослідження, проведені аналіз і узагальнення результатів дослідження, обґрунтовані висновки та запропоновані пропозиції виробництву, розроблені науково-методичні рекомендації: «Методика СВЕ трупів тварин», «Порядок вилучення об'єктів СВЕ з трупа тварини для лабораторних досліджень» та «Правила СВЕ трупів тварин». Зі статей, опублікованих у співавторстві із науковим керівником, в дисертації висвітлені положення, що є результатом спільних досліджень.

Дискусійні, критичні зауваження та запитання до дисертанта. У процесі рецензування дисертації Р. Г. Казанцева виникли запитання до дисертанта, зокрема:

1. Поясніть будь ласка, до якого віку тварини виду Кіт свійський вважаються кошенятами і з якого віку вважаються дорослими тваринами?

2. Публікації, що розкривають основний зміст дисертації під номерами 7 і 8 наразі індексуються наукометричною базою Scopus. Чому вони Вами віднесені до фахових публікацій?

3. У дослідженні прикладом смертельного отруєння собак Ви обрали антикоагулянт родентицид бромадіолон. Чим зумовлено саме цей вибір? Чи має він найбільшу актуальність у сучасній практиці, чи були ще інші міркування?

4. Ви згадали ознаку Мінакова, яка є типовою для випадків смерті від гострої крововтрати у людей. У дисертації її описано також у трупах собак. Чи є це Вашою власною науковою знахідкою, чи вже існують джерела, де подібні морфологічні зміни описані у тварин?

5. Чим обумовлений вибір фарбування гістологічних препаратів за Папенгеймом-Крюковим?

6. Як Ви особисто можете пояснити термін «патерн» або «патерни» у своїх дослідженнях?

7. Ви рекомендуєте застосовувати інформаційно-експертну систему «SVS – судово-ветеринарна секція» в структурі експертних технологій судово-ветеринарного експерта. Чи доступна вона іншим експертам для ознайомлення та опанування?

8. Методика СВЕ трупів тварин. Чи дана праця знаходиться у відкритому доступі для впровадження та її використання, зокрема у ЗВО України?

9. Водночас слід зазначити, що дещо перевищений обсяг дисертаційної роботи ускладнює сприйняття основного змісту, оскільки призводить до перевантаження інформацією та розсіювання уваги читача.

10. У роботі трапляються окремі стилістичні неточності та синтаксичні помилки.

Слід зазначити, що вказані недоліки та дискусійні питання не знижують цінності одержаних результатів та методичного рівня виконаної дисертації.

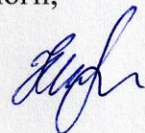
Сподіваємось, що висловлені запитання та зауваження сприятимуть подальшому науковому росту і вдосконаленню автора дисертації.

Висновок. Дисертантом виконано методично обґрунтовані дослідження, викладено у послідовній формі і зроблено аргументовані висновки та практичні пропозиції, що впливають з одержаних результатів.

Дисертація на тему: «Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті» оформлена відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», є завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю теми, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням отриманих результатів, рівнем і обсягом виконаних досліджень, повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Казанцев Роман Геннадійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 211 «Ветеринарна медицина» галузі знань 21 «Ветеринарна медицина».

Офіційний опонент, доктор ветеринарних наук,
професор, завідувач кафедри інфекційної патології,
гігієни, санітарії та біобезпеки Полтавського
державного аграрного університету

 Олег КРУЧИНЕНКО